

Oponentský posudek na bakalářskou práci
Gleb Petrovichev – Překlad a komentář Apollónovy věštby v tzv. Velkém posvátném
zákoně
(FHS UK, 2015)

Práce je věnována edici, překladu a interpretaci jednoho z nejstarších posvátných zákoníků, které byly v antickém světě sepsány řecky. Autor svou studii rozdělil na úvodní část, přetisk edice, pokus o její český překlad a poměrně obsírný komentář jednotlivých paragrafů zákoníku. Práci uzavírá shrnutí, seznam zkratk, výčet použité primární literatury a bibliografie. Jako appendix je připojeno faksimile řeckého textu.

Struktura práce i její záměr a postup jsou jasně čitelné a prostřednictvím číslovaných paragrafů i dobře sledovatelné. Snad jen členění pasáží komentujících jednotlivé paragrafy zákoníků na „Text a překlad“ a „Obsah“ není příliš funkční, protože obě věci prolínají tak těsně, že je sotva možné je legitimně oddělit – na překážku to však není. U autora lze ocenit, že si dovedl obstarat si validní odbornou literaturu a většinou z ní i těžit, ač je psáno ve čtyřech cizích jazycích (!); že občas dokáže dobře argumentovat ve prospěch přijaté interpretace nebo v neprospěch interpretace odmítané (např. s. 61); a že projevil velkou odvahu pustit se do mimořádně obtížného úkolu, jehož plnění pro něj muselo být po všech stránkách hodně náročné. Jinou věcí je, že autorova odvaha byla poněkud větší než jeho stávající schopnosti a možnosti.

Hned úvodní část (s. 7-14) prozrazuje, že s autorovou orientací v problematice není úplně všechno v pořádku. Výklad je trochu zmatený, uvádí informace napřeskáčku, ale hlavně postrádá většinu bodů, které by v úvodu měly zaznít. Především by bylo třeba definovat, co jsou řecké sakrální zákony, kdy začaly vznikat a proč, co je vyznačuje a jaké bylo jejich místo v řeckém náboženství, čím se lišily či nelišily od zákonů standardních, v čem je kyrénský zákoník specifický a co naopak sdílí s jinými sakrálními pravidly atd. V tomto ohledu by autorovi dosti pomohly: a) standardní „učebnice“ řeckého náboženství (např. Nilsson, Burkert či Bremmer); b) úvodní část knihy Erana Lupua, *Greek Sacred Law*, Leiden – Boston: Brill, 2005, již sice zmiňuje, ale zjevně nečetl (ač je v ČR dostupná); c) studie o řeckých zákonech a jejich překlady (Gagarin, Hölkeskamp, Koerner – Hallof, van Effenterre aj.). Postrádám též uvedení do problematiky sakrální poskvrny a čistoty, která tvoří klíčové téma kyrénské textu. Hodilo by se též alespoň několik slov o zvolené metodologii. Takto úvod obsahuje jen krátký výklad věnovaný Kyréně a jejím dějinám, něco málo o kyrénském dialektu, přehled dosavadního odborného bádání (vše na vcelku postačující úrovni) a kapitolku „Náboženské pozadí inskripce“ (ta je však příliš povšechná a nerozlišuje podstatného od nepodstatného).

Větší problém vidím v přetisku řecké edice (s. 15-21), již autor převzal z Robertsona (což však nevhodně uvádí v obecném úvodu na s. 9, nikoli ve vlastním úvodu k edici na s. 15). Standardní edice takovýmto způsobem nevypadá. Že autor příliš netušil, jak se vytváří, naznačují už chyby v seznamu edičních zkratk (s. 15: [] = doplnění mezery v textu, nikoli jen doplnění; <> = editorské doplnění textu, pro něž není místo v textu; {} = pasáž, která podle editora do textu nepatří a neměla by být čtena, nikoli chyba autora). Za zásadní chybu považuji absenci kritického aparátu, tj. seznamu návrhů čtení různých editorů a autorů, který bývá specifickým způsobem uváděn pod příslušným paragrafem textu (Robertson ho uvádí sice až za textem, ale uvádí!). Autor tento nedostatek zčásti kompenzuje v komentáři, který však nezahrnuje všechny existující návrhy (tj. dokonce ani ty, k nimž měl přístup),

nýbrž vcelku rozumně jen ty, které výrazněji mění smysl nápisu. Je nicméně trochu zvláštní držet Robertsonův text i na místech, kde autor považuje jeho znění za chybné (s. 50, ad ř. 58).

Největší slabinu práce určitě představuje český překlad. První, vysoce spornou věcí je, že překlad na řadě míst neodpovídá zvolenému Robertsonovu textu, aniž je na to jakkoli upozorněno (srov. ř. 3, 32, 40, 73-79 a 132-133) a aniž autor přiznává, podle čeho tedy překládal. Druhou, mnohem podstatnější závadou je neobyčejně špatná stylistická i gramatická úroveň překladu, v němž jsem nenašel snad ani jediný paragraf, který by neobsahoval alespoň dvě hrubé gramatické chyby (ale většinou je jich více), o počtu těch stylistických raději ani nemluvě. Chyby se nacházejí i v jiných překladech (např. s. 55: Kallimachos). Autor má potíže s určováním časů a tvarů sloves (např. infinitivus iussivus, který má právě v zákonech význam imperativu, setrvale překládá prostým infinitivem), zaměňuje podmět s předmětem (ř. 19 a 137) a pravidla syntaxe spíše tuší, než zná. Slovem: ve stávající verzi je český překlad zákoníku takřka nesrozumitelný a nepoužitelný.

Komentář, jenž tvoří hlavní část práce, je většinou rozumný a v zásadě akceptovatelný. Hlavní zásluhu na tom mají knihy kompetentních odborníků, z nichž autor svůj výklad kompiloval, tj. primárně studie R. Parkera a N. Robertsona, třebaže ne vždy dokázal vyhmátnout a zohlednit podstatné věci (viz např. s. 55-56, kde autor zcela opomíjí problém u ř. 91-95, na něž upozorňuje Parker 1983, s. 345). Stupeň závislosti na sekundárních pramenech se mi však zdá být příliš velký. Jednak takto autor mohl „komentovat“ jen to, co komentují i oni, zatímco problémy, které pomíjejí, musel přecházet i on (to je dobře vidět zejména na s. 38-39, kde rozebírá pouze ř. 32, zatímco ř. 28-31 zcela ignoruje, poněvadž se jim nevěnuje ani Parker). Tato závislost má i další negativní efekt, který se projevil v tom, že autor téměř vůbec neuvádí ke svým tvrzením odkazy na primární zdroje a jen velmi málokdy cituje, poněvadž se podle všeho mylně domníval, že to, co vyargumentovali a doložili jím používaní autoři, už nemusí dohledávat a prověřovat sám. Obzvláště zarážející je tento postoj v případě využívání či spíše nevyužívání jiných sakrálních zákoníků, které by měly představovat jeho hlavní srovnávací materiál a které by mu nepochybně hodně při výkladu pomohly (na mysli mám zejména zákoník ze Selínúntu). Stranou ponechávám spornou otázku, zda autor knihy odborníků, na něž odkazuje, ve všech případech opravdu prostudoval (podezření mám např. na s. 59, pozn. 48).

Kapitolu samu o sobě představuje formální a jazyková stránka práce. Už podle jména je autor cizinec, jemuž čeština zjevně není vlastní, ale v takovém případě měl práci buď napsat anglicky, anebo si ji nechat důkladně zkontrolovat rodilým mluvčím. K této kontrole jistě došlo, neboť většinou je text srozumitelný a obsahuje tolerovatelné množství gramatických chyb a překlepů. Avšak stylistická úroveň práce je žalostně nízká, neboť text poměrně často obsahuje nevhodné či nesprávné formulace a konstrukce (srov. s. 8, 11, 27, 34, 39, 40, 41, 45, 49, 51, 54, 60), nenáležitě či chybně navázané věty (s. 9, 13, 32, 40, 43-44, 53, 56) a bohužel občas i pasáže nadobro nesrozumitelné (s. 27, 33, pozn. 27, 45, 58, 63). Lapsy se vyskytují rovněž v přepisu řeckých jmen a termínů (s. 34: Lysistraté, Myrhyné m. Lýsistraté, Myrhyné; s. 40: Demeter m. Déméter; s. 41: Oidipus m. Oidipús; s. 58-59: atické m. attické) a jejich skloňování (s. 30: Oaxi, Oaxe m. Oaxu; s. 57: adytonu m. adyta; 66: Demonaxové m. Démonaktovy). Menší orientovanost v oboru antických studií dokládají jak nestandardní a bohužel také nedůsledně aplikované zkratky primárních pramenů (viz např. Herodt. i Hdt. = Herodotus; J. = Josephus Flavius; S. = Sophocles; ἔμβραχος εἶμι, Pausanias v edici Erbse m. Pausaniás Atticus, s. v. ἔμβραχος εἶμι; chybí např. objasnění zkratky „E.“), tak nestandardní bibliografické odkazy (viz např. „Liddell, Henry George, a další...“ m. *LSJ*, s. v. xxx; místo plného odkazu na jeden díl vydání papyrů z Oxyrhynchu, který patří do seznamu

primárních pramenů, by zcela postačilo POxy IV.716, jež je uváděno v závorce). Uniká mi také, proč autor psal odkazy na sekundární prameny vždy do kulatých závorek (i v poznámkách pod čarou) a bez diakritického znaménka na konci.

V komentáři se vyskytuje nemálo tvrzení, jež považuji za sporná nebo chybná. Teze, že desátek v Kyréně mohl sloužit jako „pravidelný zdroj masa pro společnou konzumaci“ (s. 44), je zavádějící, poněvadž tento účel měla téměř každá veřejná oběť (úranickým bohům). Ztotožňování koitatería coby „zadní místnosti ... často se vyskytující v Artemidiných chrámech“ s adytem Artemidina chrámu (s. 54-55) je přinejmenším matoucí, protože adytem se zpravidla rozuměla místnost v chrámu, kde stála boží socha a kam s výjimkou kněze nikdo jiný neměl přístup; bylo by třeba povahu a umístění místnosti osvětlit blíže a její běžnou příslušnost k Artemidiným svatyním doložit příklady. Pro předpoklad, že z faktu určitého podílu kněžky na zvířecí oběti „vyplývá, že nejspíše měla to zvíře nějak označené“ (s. 56), nevidím žádný rozumný důvod, podporu v textu ani paralelu jinde. Při výkladu první pasáže věnované prosebníkům (ř. 110-121) autor tvrdí, že zde „zaznívají pověřivé obavy z magického útoku na dům“ a že zákoník toto pravidlo stanovil na základě „docela subjektivních nebo dokonce imaginárních okolností“ (s. 62), jenže jednak se v textu o žádném magickém útoku na dům nemluví, jednak obecný zákoník, který platí pro všechny, sotva mohl být výrazem subjektivních či imaginárních okolností. Autor vylučuje, že ve třech závěrečných paragrafech má termín *hikesios* pokaždé jiný význam a že v první pasáži označuje ducha zemřelého (s. 61), ale tuto možnost do značné míry podporuje: 1) výslovné rozlišování prosebníků na tři typy; 2) obsahová heterogenita jednotlivých paragrafů; 3) paragraf B ze sakrálního zákoníku ze Selínúntu, v němž je očista od ducha zavražděného pojednána explicitně a dosti podobným způsobem jako v Kyréně (SEG XLIII.630 B, asi 460 př. n. l.).

Více na pováženou jsou následující teze. Píše-li autor, že kyrénský „kult řídily hlavně Posvátné zákony“ (s. 13), očividně netuší, že sakrální zákony obecně normovaly jen část kultu, a to vesměs tu, která byla novějšího data, nebo se s ní pojily nějaké spory. Sporný předpoklad, že slovo *aix* označovalo i bez členu kozla, dokládá autor pomocí formule Ἀπόλλωνι Ἀποτροπαίωι αἰξ, μάλα χίμαρος z nápisu LSCG 116 A 2-5, jenž však nejspíše neznamená „Apollónovi Apotropaiovi (obětovat) kozla, a sice kozla mužského pohlaví“ (s. 29, ale spíše „Apollónovi ... má být obětována koza, nebo raději kozlík“, což identitu slov *aix* a *chimaros* nepodporuje. Na s. 31 se říká, že „barva oběti ... není určena ani v jednom z mnoha pozdějších obětních pravidel“, což je zjevná nepravda (jeden případ zmiňuje v pozn. 24 sám autor): kritérium barvy obětního zvířete patřilo k běžně užívaným (např. velmi neúplné výčty, jež uvádí Edward Kadletz, *Animal Sacrifice in Greek and Roman Religion*, diss. University of Washington 1976, s. 278-310, dokládají jen v případě řeckých úranických božstev 4 výskyty požadavků na bílé zvíře, 3 na červené a 3 na černé). V téže souvislosti autor uvádí, že červené zbarvení oběti implikuje „obřad spojený s kouzelnictvím“ (s. 31), jenže tak tomu bylo zčásti v náboženství egyptském (kde se s „nepřátelsky“ pojímaným bohem Setem pojily červeně zbarvené oběti a věci) a jím ovlivněných magických textech z římské doby, zatímco z řecké obětní praxe mi takový případ není znám. Tvrzení, že „příběh o králi Kodrovi ... ilustruje potřebu dřeva“ (s. 33, pozn. 27), je špatně formulované, anebo nehorázné. Lze dosti pochybovat, že „hodnota majetku, z něhož se následně vypočítává výše desátku ..., se zjišťuje oceněním nebo prodejem dotyčné osoby či zemřelého, kterého představuje“ (s. 45), přičemž autora od tohoto výkladu neodradila ani skutečnost, že o této proceduře „nenacházíme v jiných dokumentech žádnou zmínku“ (s. 48). Žádná dívka nesloužila jako *arktos* „v At(h)énách Artemidě Brauronii“ (s. 58, pozn. 46), nýbrž Artemidě

v Braurónu, který je od Athén vzdálen cca 50 km na východ. Z trojdenního vyvolávání jména prosebníka (patrně ducha zavražděného) autor učinil tři „dny vyslovování zaklínacích formulí“ (s. 62), ač nic takového text ani nenaznačuje.

Abych řečené shrnul. Autor si zvolil velmi obtížné téma, k jehož náležitému zpracování ještě nemá dostatečné jazykové ani odborné znalosti a kompetence. Jeho práce tak trochu připomíná pokus začínajícího pianisty, který se namísto důkladného procvičování prstokladu a cvičných skladeb raději vrhá na mnohem zajímavější, ale vrcholně obtížné Beethovenovy nebo Chopinovy etudy. Před ztroskotáním ho zachránily v zásadě jen dobře vybrané odborné knihy, z nichž většinou dokázal dobře těžit, které však jednak výrazně omezily míru samostatnosti jeho vlastních argumentů a závěrů, jednak nedokázaly zabránit nemalému počtu interpretačních, věcných a formulačních omylů. Úroveň zpracování je obecně mírně podprůměrná, ale je třeba přihlídnout k tomu, že a) zvolené téma je velmi obtížné a vysoce náročné na osvojení a zpracování; b) předvedený výkon navzdory všem nedostatkům zasluhuje respekt; c) ve svém hodnocení jsem autora nijak nešetřil a uplatňoval jsem na něj stejná kritéria jako na studenty klasické filologie nebo ÚFARu na FF; d) autor není ani Čech, ani školený filolog a na osvojení potřebných znalostí a dovedností měl jen omezenou dobu i omezené množství příležitostí, neboť FHS nenabízí žádný výcvikový program, v jehož rámci by se mohl dobře a pod odbornou kontrolou naučit všem potřebným základům a pravidlům oboru. Z těchto důvodů navrhuji jako hodnocení horší dvojku.

V Praze 23. 1. 2015

mgr. Tomáš Vítek, Dr.